Jérôme Lindon

 Sertifika No: 11140 ISBN 978 975 8686-49-0

“50. Kitap”

Birinci Baskı Ağustos 2009

Çeviri Ayşe Orhun Gültekin

Baskı ve Cilt Promat Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.

Sanayi Mahallesi 1673. Sokak No: 34 Esenyurt 34513 İstanbul T. 0212 622 63 63

Norgunk Yayıncılık Şehit Erdoğan İban Sokak Akal C/8 Akatlar 34335 İstanbul T. 0212 351 48 38 / F. 0212 351 83 24 info@norgunk.com / www.norgunk.com

JEANECHENOZ

Jeröme Lindon

Norgunk

Hikâye Paris'te, küçük bir otel odasında başlıyor,

tarih 18 Mart 2001. Televizyonda Jerome Lindon ve Minuit Yayınları üzerine bir belgesel izliyoruz.

Minuit 11. Dünya Savaşı sırasında yeraltında kurulmuş, Lindon Beckett’in, *Deleuze’ün yayıncısı, çok etkileniyoruz. Bir yıl sonra, 9 Mart 2002’de Norgunk Yayıncılık kuruluyor: n üzeri siyah kare.*

Karlı bir günde, çukura inip aslanı öldüren de odur.

2 Samuel 23, 20

Hikâye karlı bir günde Paris'te, Fleurus Sokagı'nda başlıyor, tarih 9 Ocak 1979. Bir roman yazmıştım, ilk romanım, bunun ilk olup olmadığını, sonrasında başkalarını da yazıp yazmayacağımı henüz bilmiyorum. Bütün bildiğim, bir roman yazdığım ve bir yayıncı bulursam hiç fena olmayacağı. Bu yayıncı Jerome Lindon olabilseydi, bu elbette çok daha iyi olurdu, ama hayal kurmayalım. Fazlasıyla ciddi, fazlasıyla ağırbaşlı ve katı bir yayınevi, edebi erdemin kalesi, benim için biraz fazla, denemeye bile gerek yok. Hal böyleyken ben de, romanımı bazı başka yayınev-lerine gönderiyorum, hepsi de reddediyor. Ben yine de romanımı göndermeyi ısrarla sürdürüyorum, ve red mektuplarından oluşan geniş bir koleksiyonun sahibi olarak, önceki gün, hiçbir beklentim olmadan, sırf koleksiyonumu tamamlamak için, romanımın bir kopyasını Minuit Yayınlarfmn Bernard-Palissy Sokagı'ndaki bürosuna bırakmayı göze alıyorum. Ve hiçbir beklentim olmadığından, daha romanımı göndermediğim, sayısı günden güne azalan birkaç yayınevini kopyalarımla boğmaya devam ediyorum.

Karlı bir gün demiştik, ikindi vaktinin ortalarına doğru. Bir kopyayı daha — yirmiye yakın kopya yaptırmıştım, bayağı paraya mal olmuştu bana, doğrusunu söylemek gerekirse o dönemde oldukça meteliksizdim — bugün hemen hemen kaybolmuş olan ve başlıca özelliği Fleurus Sokağı'nda, Gertrude Stein'ın bir vakitler oturmuş olduğu bir evden yayıncılık yapmak olan bir yayınevinin bürosuna bıraktım. Oradan çıkıp, Fleurus Sokağı boyunca, Lüksemburg Parkı'na doğru yürürken Madeleine'in yaklaştığını görüyorum, Jeröme Lindon'un sabah eve telefon ettiğini, romanımla ilgilenir gibi göründüğünü, onu mümkün olduğunca çabuk aramamı rica ettiğini söylüyor bana. Saat öğleden sonra dört.

Söylemiştim, o günlerde meteliksizim, düzenli maaş aldığım bir işim yok ve o gün saat beşte, Flace d'Italie'de, beni işe alma ihtimali olan biriyle randevum var. O dönemde bir 4L'miz var, Montreuil'de oturuyoruz, Madeleine 4L'yi bana bırakıyor ve Montreuil'e metroyla dönüyor.

Place d'Italie'deki bir telefon kulübesinden Minuit Yayınları'nı arıyorum. Durumdan haberdar görünen hoş bir hanım çıkıyor karşıma. Ayrılmayın, diyor, sizi Bay Lindon'a, Minuit Yayınları'nın sahibi ve yayın yönetmenine bağlıyorum. Bunu söylüyor, bunlar onun sözcükleri, ben de ayrılmadan bekliyorum. Sonra, sesini duyuyorum, benimle hemen romanım üzerine

konuşmaya başlıyor, birkaç soru soruyor, yaşımı sorduğunu anlıyorum. Otuz bir, diyorum. Çok iyi, diyor, sizi bekliyorum. Şöyle bir sorun var ki, saat beşte bir iş görüşmem var, diyorum, ama başka tarihe atmaya çalışabilirim. Hiç gerek yok, diyor, güzelce randevunuza gidin, sonrasında yayınevine gelirsiniz. Bu iş görüşmesi fena geçmiyor, kafam sorulara cevap veremeyecek kadar başka yerde olsa da sonuçta işe alındım galiba.

Saat altıya doğru, arabamı Rennes Sokağı'nın aşağı tarafına park ediyorum. Birinci kattaki hanım, kuşkusuz telefonda konuştuğum kişi, Bay Lindon'un beni bürosunda beklediğini söylüyor. Yukarı çıkıyorum.

Bu ilk karşılaşmadan aklımda kalanlar bulanık olduğu kadar net. Çok korkmuştum. Bay Lindon ince uzun bir adam, kuru bir yapısı var, ciddi ve uzun yüzlü ama asık suratlı biri değil, gerçi keskin bakışlarıyla, her zaman o kadar güleryüzlü de değil, sonuçta insanı hayli tedirgin eden biri ve o sırada coşkuyla benim romanım hakkında konuşuyor, bense bu coşkunun nedenini hiç anlayamamış olduğumdan, tek kelime edemiyorum. Hayatımla ilgili bazı sorular yöneltiyor bana, saçma sapan cevap vermekten korktuğumdan neredeyse hiç cevap vermiyorum. Robbe-Grillet'yi seviyorsunuz tabii, diyor kuşku götürmeyen bir tonla, sanki kitabım açıkça bu etkiyle yazılmış gibi. Robbe-Grillet'den yalnızca *Silgiler* i, o da on beş yıl kadar önce okuduğumu itiraf edemeden, belli belirsiz bir onay veriyorum. Bütün bunlar çok uzun sürmüyor sanırım, yarım saatten fazla olmadığı kesin.

Konuşmamızın sonuna doğru, bana garip bir bakışla, yüzünde hafif bir gülümsemeyle, sanki bu romanın yazarını başka türlü düşünmüş, ona bakmaya bile zorlukla cesaret edebilen, kızarıp bozaran bu dilsiz budaladan başka birini hayal etmiş gibi başını eğerek bakıyor. Kişiliğimin yarattığı hayal kırıklığı nedeniyle kararını değiştirmesinden korkuyorum. Hem bakalım, bu kararı gerçekten aldı mı? Görünüşe göre evet, çünkü görüşmenin sonunda imzalamam için üç kopya sözleşmeyi önüme koyuyor. Kararım değiştirmesinden korkarak, olabildiğince hızlı bir şekilde, kopyalan okumadan imzalıyorum.

Sözleşme elimde oradan çıkıyorum, saat daha yedi bile değil, Rennes Sokagı'ndaki Monoprix'nin hâlâ açık olduğunu görünce hızla içeri giriyorum. Sözleşmeyi katlayıp cebime koymak istemediğimden, bu değerli dokümanı kırıştırmam hiçbir şekilde söz konusu olmadığından, kartondan

bir zarf satın alıp sözleşmeyi dikkatle içine yerleştiriyorum. Montreuil'e dönüyorum. Evin kapısını açtığımda Madeleine'i telefonda buluyorum. Bir yandan konuşmasını bölmemesini işaret ederek, zarfı açıp sözleşmeyi ona gösteriyorum, karşılıklı gülümsüyoruz.

İlerki günlerde Bay Lindon'la birkaç kere daha görüşüyoruz, beraber öğle yemeği bile yiyoruz, bu adamla birlikte yemeğe çıkmış olduğuma bir türlü inanamıyorum, bu yüzden masaya iyice konsantre olmaya çalışarak çok az yiyorum. Metnimle ilgili birkaç hata dışında

İl

neredeyse hiç yorum yapmıyor — haber kipinden sonra gelen o meşhur "-den sonra", ve a'sına aksan koymayı hep unuttuğum bir *deja*, bu türden bazı başka küçük hatalar. Hâlâ neredeyse hiç konuşmuyorum, konuşan hep o.

Çoğunlukla sabahları eve telefon ediyor, neredeyse her gün, saat dokuz-ondan önce nadiren kalkan benim gibi biri için hayli erken bir vakit. Bazen iyi bazen kötü çıkıyor sesim, ama her aradığında o kadar tedirgin oluyorum ki telefonu bütün gücümle sıkıyorum, o kadar ki bazen ahizeyi kıracağımdan bile korkuyorum. Ama genelde, her zamanki gibi, konuşan hep o oluyor ve ben sadece dinliyorum. Bürosunda görüştüğümüz bir gün şaşırtıcı bir öneride bulunuyor: Bu yayın için adınızı değiştirmeyi düşünür müydünüz? Cevap vermeden bakıyorum ona. Çünkü, diyor, nasıl desem, adınızda bir tür ses boşluğu var. Haksız olmadığını kabullenmekle birlikte bir şey söyleyebilmiş değilim, bir yandan da kafamdan geçiriyorum: Pierre Echenoz? Jacques Echenoz? Alfred Echenoz? Kulağa daha iyi geleceği kesin ama böyle bir soruyu hiç beklemiyordum doğrusu, öylece bakıyorum ona. Adım ve soyadını neyse o, bunun farkındayım, ama yine de adımı olduğu haliyle kullanmak istiyorum. Diğer yandan, ne demek istediğini de anlıyorum, ses tınlaması açısından haksız değil, ama isim değiştirmek, sonuçta büyük bir sorumluluk, olacak şey değil. Böyle bir sorun üzerine hiç düşünmemiş olduğumdan, tek kelime etmeden ona bakmayı sürdürüyorum. Peki peki, diyor, bu konuyu kapatıyoruz.

Kitap Mart'ta çıkıyor, sanırım. Çıktığı gün, haliyle birkaç kitabevi dolaşıyorum ve evet, gerçekten orada, vitrinlerde, raflarda. Birkaç gün sonra Le Monde alıyorum ve bir sayfanın köşesinde, romanın reklamını

yapan bir ilanda kendi suratımla karşılaşıyorum, ilk defa kendimi gazetede görmüş oluyorum. Ertesi gün Bay Lindon'a telefonda bu konudan bahsettiğimde: Evet, diyor, biraz reklam yaptık, sizi bilerek haberdar etmedim, kendiliğinizden farkedip etmeyeceğinizi merak etmiştim, reklamın görülür olduğundan emin olmak istedim.

Günler geçiyor, Jeröme Lindon her gün Montreuil'ü arıyor, neredeyse her sabah. Bir sabah yine arıyor, kızgın: Kitap fiyatlarını serbest bırakan bir yasa kabul edildi. Olanları görmüyor musunuz, diyor, tıpkı 1940 Haziran'ı. Hiçbir şey anlamıyorum, olanları görmediğim belli ama yine de onu yatıştırmaya çalışıyorum: Evet, diyorum zırvalayarak, bu gerçekten de kaygı verici. Zaten çok sinirli olduğundan, hiçbir şey anlamadığımı görünce beni rahat bırakıyor: Tamam peki, sizin yaptığınız yine de Heidegger'lik değil. Ses çıkarmıyorum, kapatıyoruz.

Birlikte yemek yediğimizde, çoğunlukla edebiyattan konuşuyoruz, her zaman aynı lokantada, her gün gittiği Sybarite'te. Yalnızca su içiyor. Ya siz? diyor bana. Aslına bakarsanız, diyorum, ben biraz şarap alabilirim. Tamam, diyor garsona, o zaman bana bir Badoit, ona da bir kadeh şarap. Sybarite'te her seferinde bir şeyler öğreniyorum: Robbe-Grillet hakkında, Claude Simon hakkında, Lindon'la buluşmaya gelmeden önce her zaman küçük bir kağıda ele almak istediği konuların listesini yapan Pinget hakkında, Lindon'un metroda, La Motte-Picquet-Grenelle istasyonunda, *Molloy*'u ilk defa okuduğu sırada kahkahayı basınca, ciltlenmemiş olduğundan her yere saçılabilecek olan sayfalan neredeyse elinden düşüreceği o an hakkında — bu hikâyeyi sık sık duyacaktım, hepimiz sıklıkla duyacaktık. Bir gün ailesinin Etretat'daki evinden bahsederken, bana onlarla bir haftasonu geçirmemi öneriyor: Bu fikir karşısında öylesine şaşkına dönüyorum ki cevap veremeden gözlerimi kocaman açıyorum. Acaba bu fikrin hoşuma gitmediğini mi düşünüyor? Benimle vakit geçirmenin can sıkıcı olacağından haklı olarak şüphe edip vaz mı geçiyor acaba? O günden sonra Etretat'da haftasonu geçirme konusu bir daha hiç açılmayacak. Ama yavaş yavaş yayın dünyasının içine giriyorum, hiçbir şey bilmiyor, kimseyi tanımıyorum, ama öğreniyorum. Şunu da öğreniyorum ki, bir yazar yayıncısıyla yemeğe çıktığında hesabı her zaman yayıncı ödüyor. İyi, tamam. Bilmiyordum.

Herhalikârda, Jeröme Lindon romanıma gerçekten inanır gibi görünüyor: Biliyorsunuz bu kitap sayesinde, diyor, belki arabanızı değiştirebilirsiniz. Lindon'u biraz fazla iyimser buluyorum ama sonradan anlıyorum ki genelde pek de iyimser değil. Çok derin bir karamsar da sayılmaz aslında, daha ziyade aktif bir karamsar diyelim, mücadeleci bir karamsar. Söylediğine inanır gibi görünse de, kitabın çıkışının birkaç hafta sonrasında sanki biraz hayal kırıklığına uğramış gibi geldi bana. Ne yapalım, diyor, gazeteciler kitabınızdan bahsetmek için pek aceleci davranmıyorlar. Öyle mi, diyorum ona. Ama pek de umurumda değil: Bence önemli olan bu kitabın basılmış olması. O sıralar bir kitabın aynı zamanda satılmak için de yapıldığını daha pek anlamamıştım. Bunu da ileride öğrenecektim. Bütün bunlar değişecekti.

Ticari bakımdan, bu roman tam bir fiyasko, arabamı değiştirmem söz konusu bile değil, ama günlerden bir gün, Place d'Italie'deki yeni işimde çalışırken, Minuit Yayınları'ndan bir telefon geliyor, Feneon Odülü'nün bana verildiğini ve işi gücü bırakıp hemen ödülü almaya Sorbonne'a gitmem gerektiğini söylüyorlar, ilerleyen saatlerde, birlikte Sorbonne'dan çıkıp Condorcet Hey-keli'nin yanından kıyı boyunca yürüyerek Yayınevine geri dönerken Jeröme Lindon bana şöyle diyor: Söylemeliyim ki, herhalikârda bu ödül diğerleri gibi bir yayıncı düzeni değil, iyi, diyorum kendi kendime, ne âlâ.

Bu arada, Feneon'a rağmen gazetelerde neredeyse kimse kitabımdan bahsetmiyor, toplam beş-altı yüz nüsha satmış olmalı ama umurumda mı, bir yayıncım var ve o Jeröme Lindon, gerisi önemli değil.

İçim rahat bir şekilde hızlıca, bir-iki yıl içinde ikinci bir kitap yazıyor ve hemen ona teslim ediyorum. Romanımı Bernard-Palissy Sokağı'na bırakıp, Jeröme Lindon'un tepkisini beklemek üzere annemlere, Vaucluse'e gidiyorum. Araması biraz gecikince dayanamayıp ben onu arıyorum. Evet, diyor soğuk bir şekilde, demek sizsiniz, görüşmemiz gerekecek. Hiç de alışılmış havasında değil. Metni okuyup okumadığını sormayı göze alıyorum. Evet, diyor daha da soğuk bir şekilde — bu iyiye işaret değil. Bunun üzerine, ağzından bir-iki laf almayı denediğimde, cevap olarak bu görüşmeyi telefonda yapmanın bana çok pahalıya patlayacağını söyleyerek

konuşmayı kısa kesiyor. Paris'e döndüğümde görüşeceğiz, iyi akşamlar. Kötü bir akşam, çok kötü.

Paris'e dönüyorum. Onu arıyorum. Ertesi gün öğle yemeği için randevulaşıyoruz. Şimdi hatırlayamadığım bir sebepten dolayı o gün Sybarite'e değil de Gozlin Sokagı'ndaki bir Çin lokantasına gidiyoruz. Orada, Jeröme Lindon kitabımın neden kötü olduğunu anlatmakla yetinmiyor, ne anlamda kötü olduğunu, ve hatta neden ve nasıl bu şekilde davranmış olduğumu, neden ve nasıl hata yapmış olduğumu, hata yapmaya neden ve nasıl hakkım olmadığını da anlatıyor. Bunu yaparken gerçekten çok etkileyici. Kitabımı basmayacağını belirtmekle kalmıyor, başka bir yerde yayınlamaya kalkarsam kıskançlık kriziyle bunu burnumdan getireceği uyarısını da yapıyor. Durum pek parlak görünmüyor, hatta berbat diyebiliriz. Yemeğin sonunda hesap masaya geldiğinde, naif bir vakarla cüzdanıma davranıyorum: Bakışlarıyla beni fena tersliyor ve hesabı ödüyor. İsterseniz bu konuyu tekrar konuşabiliriz, diyor, ama nihayetinde... (jest).

Yine de birkaç gün sonra arıyorum onu, yeni bir randevu rica ediyorum, isteksizce kabul ediyor. Ama bu sefer hamlemi önceden hazırlamış durumdayım: Reddedilmiş kitabımı savunmamı beklediğini bildiğimden, o konuya herhangi bir şekilde değinmekten özenle kaçınıyorum. Yazmayı planladığım bir sonraki kitap projesini ona sunmakla yetiniyorum sadece, konuyla ilişkili eşzamanlı araştırmalarla ilerleyen oldukça karmaşık bir hikâye. Hiçbir şey söylemiyor, dudağını bükerek küçümsemeyle bakıyor bana, ve diyor ki: Bu proje sizin için biraz çetin gibi göründü bana, ama nihayetinde... (jest).

Ve sanırını o gün, düşününce bundan başka bir gün söylemiş olamaz o lafı, konuşmamızı bitirirken bana şu gayet basit cümleyi yöneltiyor: Minuit Yayınları'nın bir parçası değilsiniz artık. Herkes bilir, bu türden açıklamalar unutulmaz. Ayağa kalkıyorum ve çıkıp gidiyorum, iki buçuk yıl boyunca birbirimizi ne görüyor ne de arıyoruz.

İki buçuk yıl boyunca konuyla ilişkili eşzamanlı araştırmalarla ilerleyen o hikâye üzerine çalışıyorum. Bu süre içinde iki kez, ona bahsettiğim bu roman projesinin nasıl gittiğini soran bir-iki kelime geliyor ondan. Ama hiç cevap vermiyorum, benim de bir haysiyetim var. Sonra, 1983 baharında bir gün, bu romanı bitiriyorum. Tıpkı dört-beş yıl önce olduğu gibi metni

Minuit Yayınları’nın sekreterliğine mümkün olduğunca sessiz bir şekilde bırakıyorum. Maalesef birinci kattaki hanım beni unutmamış. Bay Lindon’un yanına çıksanıza, diyor, sizi görmekten memnun olur, Robbe-Grillet ile birlikte. İtiraz etmeme rağmen ısrar ediyor, yukarı çıkıyorum. Robbe-Grillet samimi bir şekilde: Demek, diyor, yeni bir roman getirdiniz. Müthiş, özlemiştik sizi. Lindon, aksine buz gibi: Randevu almadan gelmekle biraz ileri gitmişsiniz. Elimden geldiğince itiraz ediyorum, ama o beni dinlemiyor ve romanımı iki parmağıyla tutup, biz size yazarız diyen bakışını fırlatarak, masasının bir köşesine atıyor. Fazla oyalanmıyorum, her şeyin bitmiş olduğunu açık bir şekilde görüyorum, eğer o akşam korkunç bir şekilde sarhoş olduğumu itiraf edersem herhalde kimse beni kınamaz.

Ertesi günün sabahında, korkunç bir bitkinlik içinde, alıştığımdan çok geç bir saatte hâlâ yatakta yatar haldeyken telefonum çalıyor, Lindon karşımda. Şen şakrak bir tonla haykırıyor: Nasılsınız bakalım? Fena değil, diyorum tatsız bir sesle. A öyle mi? diyor taşkın bir şekilde şaşırarak. Neden iyi değilsiniz? Dışarda hava harika, görmediniz mi? Paris bugün çok güzel, yoksa daha sokağa çıkmadınız mı? Güneşin sımsıkı kapalı perdelerimin ardında parıldıyor gibi göründüğü doğru, ama bu kadar değişken bir tavır karşısında pek cevap vermek istemiyorum. Biliyor musunuz, diyerek devam ediyor, sanki bunu söylemek o an aklına gelmiş gibi, kitabınız gerçekten çok güzel. Çok sevdim. Yarın öğle yemeği vakti boş musunuz?

Ertesi gün Sybarite’te yalnız değil. Kızı irene de orada, kitabımla ikisi birlikte ilgilenecekler, giderek irene bundan sonraki kitaplarımla ve genel olarak her şeyle daha çok ilgilenmeye başlayacak. Çıktığımız bütün yemekler çok eğlenceli geçiyor o bahar, Lindon birçok komik Yahudi hikâyesi biliyor, çok da iyi anlatıyor, bir gün gelecek bu hikâyeleri daha az anlatmaya başlayacak, daha sonraysa hiç anlatmayacak. Yedi yıl sonra Robbe-Grillet Budapeşte’de bana Lindon’un artık antisemit fıkralar (o öyle adlandırıyordu) anlatmadığından yakınacaktı. Ama bence bunlar antisemit fıkralar değildi, olsa olsa çok komik Yahudi hikâyeleriydi. Gerçekten çok komik olan bir-iki tanesini hatırlıyorum, size anlatabilirim, ama pek canım çekmiyor.

Görünen o ki, şayet Jeröme Lindon bir metni beğenmişse, başlığını değiştirmeyi teklif ediyor. Ve kabul ettiği bir kitabın başlığına kesinlikle çok

şüpheci yaklaşıyor. *Cherokee*, diye soruyor, insanlara ne ifade edebilir? Ama Henri Causse, ona Seuil Yayınları'nın insanlara hiçbir şey ifade etmeyen *Chesapeake* adında bir best-seller bastığını hatırlatınca rıza gösteriyor.

Yaz geçip de yayın sezonu açıldığında benim hayalini bile kurmadığım şey gerçekleşiyor: basın, fotoğraflar, satışlar... Kitap iyi gidiyor gibi. Bir best-seller değil ama yine de fena satmıyor. Medicis Ödülü adayları arasında bile varım. Lindon, hiç şansınız yok, diyor. İlerde bunun yayınevi politikası olduğunu anlayacağım; daima hiç şans olmadığını söylemek. Sonuçta, şans anlamında baktığımızda, şansımızın olduğu kesin. Ve o ödülü alıyorum. Ama bundan birkaç gün önce Lindon, şayet beklenmeyen gerçekleşirse diye, Figaro'nun sipariş ettiği kısa bir metin hazırlamamı istemiş benden. Bense, hiçbir şansımın olmadığı söylendiğinden, bu isteği tamamen göz ardı etmişim, ödül açıklanıp da hiçbir şey hazırlamadığımı itiraf edince yine ciddi bir şekilde paylanıyorum. Neyse, diyor Lindon, bir yolunu buluruz. Kendi gidip ilk romanımdan bir bölüm seçiyor, Daru Sokağı'ndaki Rus kilisesi Saint-Alexandre-Nevski'deki pazar ayininin tasviri; ve Figaro'ya bu bölümü gönderiyor, ben de böylelikle kızgın dindar Ortodokslardan bir düzine hakaret mektubu almanın nasıl bir şey olduğunu öğrenmiş oluyorum. Ne yapalım. Medicis Ödülü töreni dönüşünde, 28 Kasım 1983'te Samuel Beckett ile tanışıyorum. Aramızda bir konuşma geçmiyor, el sıkışıp, birbirimize merhaba diyoruz, ben zaten başka tek kelime edecek halde değilim, ama nerden baksanız, Samuel Beckett'le tanışmışım. Onun karşısında gösterdiğim büyük heyecan korkunç bir yanlış anlaşılmaya mahal vermiş; Lindon'un birkaç gün sonra bana söylediğine göre, Beckett beni öyle serseme çevirenin ödül olduğunu sanmış: Hatta benim için, dağılmış bir hah var, demiş. Beckett'e ancak bir kere daha rastlayacaktım, birkaç yıl sonra, yine Bernard-Palissy Sokagı'nda, ama gidip ona selam vermeye bile cesaret edemeyecektim.

Jeröme Lindon biraz ihtiyatsızca hareket ettiğimi düşünse de, riski göze alıp Place d'Italie'deki işimi bırakıyorum, kitabım bana biraz para kazandırmış olduğuna göre ileride de kitaplarımdan para kazanacağımı ummaya yeltenebilirim, hem zaten hayatta başka bir şey yapmak istediğim de yok. Ama bu sefer yeni bir roman yazmak için acele etmeyeceğim, reddedilmiş olan hep aklımda olacak. İlerleyen yıllarda Jeröme Lindon üçüncü

kitabımın ne durumda olduğunu öğrenmek için ara sıra arıyor, kaçamak cevaplar veriyorum, iyi gittiğini, çalıştığımı, her şeyin yolunda olduğunu söylüyorum. Öylesine ağırdan alıyorum ki üç yılın sonunda biraz endişelenmeye başlıyor, giderek daha az arıyor, gecikmem yüzünden hevesi kırılıyor, bir daha hiçbir şey yazamayacağımı düşünmeye başladığını anlıyorum. Bir akşam telefonda irene, Jeröme sonunun Duvert gibi olacağını düşünüyor, diyor, bir daha hiçbir şey çıkartamayacağını. Buna bir yanıt vermiyorum. Ne düşünürlerse düşünsünler. Yapayalnızım, elimde üç-beş kuruş var, kitabımı yazıyorum, göreceğiz bakalım.

Buna rağmen, Jeröme ve Annette Lindon'un Arago Bulvarı'ndaki evine iki kere akşam yemeğine davet ediliyorum, itiraf etmem gerekir ki bu yemeklerden aklımda kalan pek bir şey yok. Çekingenliğimi hâlâ üstümden atamamış olduğumdan, anne-babamın bana her zaman salık verdiği gibi enerjimi doğru dürüst davranmaya konsantre olmak için harcadığımı sanıyorum. Bir seferinde, yemeğin ardından Irene'le bir barda bir kadeh içtiğimizi hatırlıyorum. Bir başka sefer, iki yıl sonrasında, Jean-Philippe Toussaint ve kız kardeşinin de sofrada olduğunu anımsar gibiyim.

Jeröme Lindon'un benim edebiyat dünyasından kaybolduğumu düşündüğü birkaç yılın ardından, 1986 yılının Eylül ayında bir gün,

L'ıısage de son arme başlıklı romanımı götürüyorum ona: Metni çok sevdiğini ifade ediyor, ama başlığı beğenmiyor. *Usage* kelimesini sevmiyorum, diyor, bana çirkin geliyor. Peki, diyorum. Başka bir öneriniz yok mu, diye soruyor. *La vie malaise* adını vermeyi de düşünmüştüm, diyorum. E çok güzel işte, diyor, *La vie malaise*, çok iyi, adı bu olsun. Ama bu sefer de ben itiraz ediyorum. Georges Perec'in birkaç yıl önce çıkan kitabı *Yaşam Kullanma Kılavuzu* bir yana, son zamanlarda Yaşam kelimesiyle başlayan çok sayıda roman yayınlandı, ve benim de Yaşam'la başlayan roman adları furyasına katılmaya hiç niyetim yok. Tamam, diyor Lindon, anlaştık ama *malaise'i* sıfat olarak koruyalım (büyük bir bölümü Malezya'da geçen bir roman), iş adı bulmaya kalsın. Epey bir zaman boyunca bir ad arıyoruz, en sonunda *L'Eqıipee'yi* öneren İrene oluyor. *L'Equipee* benim de tamamen aklıma yatıyor, Victor Segalen'i hatırlatıyor bana, pekâlâ, adı bu olsun.

Jeröme Lindon bir kitabımı beğendiğinde çok az müdahale ediyor, neredeyse hiçbir değişiklik dayatmıyor, öneri bile getirmiyor. Zaten bu tür şeyler biraz sinir bozucu olabiliyor. Örneğin bu son kitaptaki nadir müdahalelerinden biri, bir karakteri

Louison Bobet'nin fiziki özelliklerinden dem vurarak tasvir ettiğim bölüm üzerine. Yok, yok, diyor, Louison Bobet olmasın. İyi de neden, diye soruyorum. Louison Bobet'ye niye karşısınız? Özel bir nedeni yok, diye cevap veriyor bana, daha doğrusu, var: deniz terapisi. Haydi, anlayışlı olun, Louison Bobet'yi çıkarın. Peki öyleyse; elveda Louison Bobet. Aynen böyle oluyor. Sonra, tekil şahıs üzerine teorileri vardır Lindon'un: Bir cümlede tekil şahıs kullanmak mümkünse, tekil her zaman çoğuldan iyidir. Bu teori, bugün bana hâlâ doğru görünüyor.

İşte böyle sürüp gidiyor, ona her iki-üç yılda bir bir kitap götürüyorum. Arada bir görüştüğümüzde ona çalışmamdan bahsetmekten kaçınıyorum, özellikle de işlerin iyi gitmediği zamanlarda. Gençken, bir yayıncının yazara romanını yazarken yardım ettiğini sanırdım, yaşadığı zorlukları paylaştığını, bir karakterin yeri, iki bölüm arasındaki artikülasyon ve benzeri pek çok konu üzerinde tartışarak birlikte Lüksemburg Parkı'nı arşınladıklarını düşünürdüm. Jeröme Lindon'la çalışırken çok çabuk anladım ki bir yayıncının yapacak başka işleri vardır, en azından onun vardı. O, çalkantılı ruh hallerinden, olmadığı bir şey olarak görülmekten, destek veren bir baba, günah çıkarılacak bir papaz veya bir terapist muamelesi görmekten nefret eder. Yalnızca bir defa, bir romanda karşıma çıkan, çözümsüz gibi görünen bir sorunu onunla paylaşmaya cesaret ediyorum, anında kendini kapatıyor, soruyu geçiştirip, bir çıkış yolu bulursun, her şey çözülür diyeceğine, çıkmazdan kurtulacak hiçbir yolun olmadığına inandırıyor beni, küçücük sorunlarımla kafasını şişirmemem gerektiğini ifade etmenin bir yolu olsa gerek bu. Bundan böyle, bu gibi durumlarda gereksiz olduğu kadar can sıkıcı da olan tartışmaları önlemek için, Lindon'un sizi boğulmaktan kurtarmak yerine başınızı suyun içinde daha da derine bastırdığını öğrendiğimden, bu türden yardım çağrılarını kendime saklayacaktım. Peki öyleyse, çalkantılı ruh hallerine de elveda.

Bir seferinde, Emmanuel Hocquard'ın Palais de Tokyo'da düzenlediği okuma seansları için sipariş edilen kısa bir metin yazıyorum, Lindon bu

metni görüyor ve pek beğeniyor. Her zamanki gibi, bunu bir dergide yayınlatmamamı salık veriyor.

Zaten Jeröme Lindon genel kural olarak dergilerde boy göstermemeyi salık verdiği gibi, ortak çalışmalarda bulunmamayı da salık veriyor, kolokyumlara katılmamayı salık veriyor, sinema ya da televizyon siparişlerine cevap vermemeyi salık veriyor, seyahate çıkmamayı salık veriyor (özellikle seyahatlerden nefret ediyor), yazmayı engelleyecek hiçbir şey yapmamayı salık veriyor, kısacası salık vermedikleri, salık verdiklerinden daha fazla. Salık verdiklerini yerine getiremediğimden, genelde salık vermediklerine uyuyorum ve bundan şikayet ettiğim de yok. Saklayın, diyor bana, bu metni saklayın, bir gün başka şekilde yararlanırsınız ondan.

O günlerde Minuit Yayınları, Marguerite Duras'ın kısa metinlerini küçük kitapçıklar halinde yayınladığından, benim kısacık metnimin de böyle küçük bir kitap olarak basılmasını teklif etme cesaretini gösteriyorum. Metni beğendiğine göre neden olmasın? Omuz silkerek, aklınızdan bile geçirmeyin bunu, diyor, metin çok kısa. Olsun, diyorum, *Normatıdiya Kıyısının Yosması* da öyle aman aman uzun değil. Elbette, diye karşılık veriyor, ama siz de Duras değilsiniz. Sorun çıkarmadan kabulleniyorum. Sonuç olarak, bir süre

sonra, bu metin bir kitapçı grubu tarafından müşterilerine hediye edilmek üzere küçük bir kitapçık formatında yayınlanıyor. İlgi gördüğü için, Lindon metni Minuit kapağı altında yayınlamayı kabul ediyor — ama, her zamanki başlık değiştirme takıntısıyla bu başlığa da surat ekşitiyor. Anlıyorsunuz değil mi, diyor, bu sefer de başlıktaki işgal kelimesini pek beğenmiyorum. İşgal bana kötü hatıraları çağrıştırıyor. Ama o noktada, diyebilirim ki, direniyorum. Zaten bir başlıkla ilgili olarak son kez olay çıkarışı oluyor bu, sonradan gelen romanlar başlık sorununa takılmadan geçiyorlar.

Bir başka sefer, oluşturulacak bir derleme çerçevesinde kısa bir metnimi yayınlamayı teklif eden bir yayıncı benimle iletişim kuruyor. Bu işe kalkışmayacağımı çok iyi bildiğim halde, ne evet ne hayır diyebiliyorum. Bu, o dönemde henüz hayır demeyi öğrenememiş olmamdan kaynaklanıyor —- zamanla birtakım gelişmeler kaydettim —, yani atlatıyorum, kaçamak cevaplar veriyorum. Ama yeterince kaçamak değilmiş demek ki: Birkaç

gün sonra, basında bu derlemenin ilanı içlerinde benimkinin de olduğu birkaç isimle çıkıyor. Lindon'un gazabı: Gazetede şu zımbırtıyı gördüm, diyor, ne demek oluyor bu? Bir şey demek değil,

diyorum, hiçbir şey olmadı. Söz konusu kişiye bu projeden ayrıldığınızı belirten bir mektup yazarsanız sevinirim, diyor. Şu işe bakın, sevinirmiş: Bu proje beni zaten hiçbir şekilde ilgilendirmediğinden, öneriyi getiren yayıncıya yazarak durumu aktarıyorum. Birkaç gün sonra, Lindon, hafif kurnaz bir tonda: Hani şu yazmanızı istediğim küçük mektup vardı ya, onu yolladınız mı? Evet, diyorum, tabii ki. Gözlerini faltaşı gibi açarak: Öyle mi, gerçekten yaptınız mı bunu? Söylüyorum ya, diyorum. Yüzüme hayretle bakıyor. Gerçekten inanılmaz bir tip bu: Size emirler vermekte sakınca görmediği gibi, üstüne üstlük bunların yerine getirilmeyebileceğim de rahatlıkla düşünebiliyor.

Bu arada, bu adamın soğuk, kırıcı, otoriter, duygusuz biri olduğu sanılmasın, benim bildiğim, bunun tam tersi olduğudur. Aslında tutkulu, heyecan dolu ve alaycıdır, öfkelenip çileden çıktığı kadar coşup neşelendiği de olur. Sempatik olmadığı da sanılmasın, hiç de öyle değil, tepeden tırnağa sevimli biridir. Şöyle ki, sempatik davranmanın dışında yapacak bir şeyleri vardır onun, sempatiyi dert etmez. Ve bir de, müsrifçe kaybedecek hiç vaktinin olmadığı gerçeği var, ki bunu kesin bir dille belirtebilir. Bir gün, ne için olduğunu hatırlamadığım bir nedenle arıyorum ve öncelikle rahatsız edip etmediğimi soruyorum: Telefonu çabucak kapatmadan önce, evet, diyor, beni fena halde rahatsız ediyorsunuz.

Öte yandan, bir kitap, bir film, Paris'in bir köşesi hakkında saatler boyunca kendinden geçmiş bir halde konuşabilir. Jim Jarmusch'un *Hayalet Köpek* filmi gösterime girdiğinde, gidip görmem için günlerce telefonda başımın etini yiyor. Bu film tam size göre, diye defalarca arıyor, tam size göre, diyorum. Kendisi her pazar akşamüstü sinemaya gider. Yayınladığı romanların sinemaya uyarlanması konusuna gelince, tavrı net: Sinema söz konusu olduğunda en iyisi, diyor geniş bir gülümsemeyle, hakların satılması, sonrasında da o filmin gerçekleştirilememesidir. Bu, inanın bana, olabileceklerin en iyisidir.

Yani pazar akşamüstleri sinema, pazar sabahı, çok erken saatlerde ise Paris'te yürüyüş. Çok uzaklara gider, çok hızlı yürür, birlikte yürürken onu

yakalamakta zorlanırsınız — aslında uzun yürüyüşlerinde ona hiç eşlik etmedim, yalnızca Paris'te beraber bir şeyler yaptığımız zaman sokakta onun hızına yetişmenin imkânsız olduğunu gördüm. Zaten o genel olarak hızlı bir insan, her şey çok hızlı yürüyor: Ona bir metin bırakıldığında hemen ertesi sabah arar. Hatta bir defasında, daha o akşam.

Yani ne Lüksemburg Parkı'nda ne de başka bir yerde uzun edebiyat sohbetleri söz konusu değil. Paris'te yürüyüş yapmak, işte bunda ustadır. Ben de bu konuda fena olmadığımdan Paris'in bildiğimiz köşelerini birbirimizle paylaşıyoruz; kâh Tolbiac Köprüsü tarafında zor ulaşılır bir yerde, bulunması neredeyse imkânsız, tuhaf bir evi her ikimiz de keşfetmiş olduğumuzdan kendimizi tebrik ederek, kâh kente dağılmış Emmanuel Fremiet heykellerinin güzelliği üzerine konuşarak. Onun tavsiyesiyle, örneğin bir parkı gezmeye gidiyorum, yine onun tavsiyesiyle, Ledru-Rollin civarında bir iç avluya, çok ilginç eski bir graffitiyi (Hepiniz Jacques Lacan'ın seminerine gelin!) görmeye gidiyorum, işte bu gibi şeyler. Tavsiyeler, uzun lafın kısası, tavsiyeler.

1989 Mayıs'ında bir gün, bir kitabı tamamladıktan sonra telefon açıp ona haber veriyorum. Ee, diyor, bana getirmek için ne bekliyorsunuz? Ama bu benim bilgisayar öncesi dönemim, hâlâ eski bir daktiloyla çalışıyorum, uhu ve tipexle, ve bütün metin yalnızca tek kopya olarak yazılmış durumda. Yani, diyorum ona, şu sırada arabam yok, tamirde. Nasıl yani? diye şaşırıyor. Metroyla gelmek zorunda kalırım, diye cevap veriyorum. Ne âlâkası olduğunu anlamadım, diyor. Romanımın, diyorum, metroda çalınmasından korkuyorum. A öyle mi, diye dalga geçiyor, daha önce hiç metroda romanınız çalındı mı? Pekâlâ, tamam, diyorum, geliyorum.

Bu diyalogdan birkaç ay sonra, Samuel Beckett öldü. O sırada dağda tatildeydim, âdetlere göre yazılı olarak başsağlığı dilemem gerekmesine karşın, ona telefon etme fikri uyanıyor içimde. Telefonda çok nazik konuşuyor, son derece üzgün bir hali var.

Daha önce de söylediğim gibi, bir metin eline ulaşır ulaşmaz, hemen ertesi gün arar — bir seferinde, bunu da söylemiştim, bana çok işi olduğunu, ona verdiğim kopyayı ancak ertesi gün okuyabileceğini söylemesine rağmen, akşamına aramıştı. Ama bir başka sefer, 1992 Nisan'ında bir gün, *Nous trois* başlıklı yeni bir metni teslim edişimin ertesi günü telefon çalmıyor.

Biraz endişe ediyorum ama bunu açığa vurmakta acele etmiyorum. Bir sonraki gün de hâlâ bir şey yok, daha ciddi bir şekilde endişelenmeye başlıyorum. Sonra, akşamüstü arayıp canayakm bir tavırla ona uğramamı teklif ediyor: Büyük bir endişe içinde metroya biniyorum.

Şöyle bir şey var, diyor, metninizi çok sevdim, isterseniz bu haliyle yayınlayabiliriz. Ama, diyorum ki, son bölümde bir şey var sanki, sonu iyi olmamış demiyorum ama yine de, bu son, vb. Açıkça panikliyorum ama durum korktuğum kadar vahim değil, metnimi alıyorum, eve dönüyorum ve son bölümünü yeniden değerlendiriyorum. Gerçekten de pek iyi olmamış. Romanın sonunu değiştiriyorum, ama o zaman da metnin tamamında geriye dönük başka değişiklikler yapmak gerekiyor ve bu değişiklikler gözle görülür biçimde geliştiriyor romanı. Bu işi birkaç hafta içinde rahatlıkla yerine getiriyorum, halbuki normalde çok yavaşımdır, ardından metnimi Minuit'ye götürüyorum. İşte böyle, diyor Lindon, şimdi her şey çok iyi. Haydi, şimdi bunu hemen matbaaya yollayalım. Uzun lafın kısası, hep böyle hızlıdır.

Bundan iki yıl öncesinde, 1990'da, birkaç yazar — bu yazar kelimesini pek sevmiyorum, elimden geldiğince kullanmamak için çaba sarfedi-yorum ama yapılan şeyi adlandıracak çok fazla sözcük yok — arkadaşla birlikte bir sanat vakfı tarafından Florida'ya davet edilmiştim, her şey gerçekten güzeldi, gündüzleri plajda, geceleri bardaydık, ve hatta biraz bir şeyler bile yazdık. Her şey o kadar iyiydi ki, bunu kutlamak için her birimiz bir hikâye yazmaya ve o anki coşkumuzla doğal olarak, büyük bir başarı getireceğini düşündüğümüz bir derlemede toplamaya karar verdik. Fransa'ya dönüşte hikâyeleri Jeröme Lindon'a götürüyorum, hemen surat asıyor. Derlemeyi okuyor, sonra beni çağırıyor ve isteksiz bir ifadeyle, derlemeyi basmayı üzerine aldığını belirten sözleşmeyi uzatıyor önüme. Genelde bir metni beğendiğinde gülümsediğini, bundan daha memnun bir hali olduğunu bildiğimden, bu durumu yadırgıyorum. Gün içinde Irene'i arıyorum: Ne oluyor? diyorum ona. Jeröme bu derlemeyi basmayı kabul etti ama bir yandan da öfkeli bir hali var. Ben durumu öğreneyim, diyor irene. Çok beklememe gerek kalmıyor: Bir saat sonra Jeröme Lindon beni arıyor: irene bana bazı sorularınız olduğunu söyledi. Bilin ki, bu yaptığınızı tamamen saçma buluyorum, yazdığınız zımbırtı da çok kötü, diyor özetle, sizin için çok kötü, onu yalnızca başka yayıncılar yayınlamasın diye yayınlıyorum.

Gerçek şu ki, kitap çıkıyor ama kitapçılarda neredeyse hiç görünmüyor, basında hemen hemen hiç yer almıyor ve neredeyse hiç satılmıyor. Sonradan bu derlemeyi tekrar okuduğumda aslında gayet sıkıcı olduğunu ben de farkediyorum ve ilerleyen yıllar boyunca durmaksızın Irene'e bu kitabın katalogdan çıkarılmasını öneriyorum. Olmaz, diye gülümseyerek cevap veriyor irene, daha ne istiyorsun? Kitap ortada, onu satmaya çalışmamız lazım.

Sonraki kitaplar — yani benimkiler — artık ciddi bir sorun çıkarmayacaklar. Yalnızca, neredeyse her seferinde, virgüller konusu aramızdaki tek temel estetik farklılık. Jeröme Lindon, mümkün olan her zaman, cümlenin virgüller yardımıyla tanıtlayıcı bir şekilde bölümlenmesinden yanadır, bense mümkün olduğunca virgülden vazgeçmek gerektiğine ve cümlenin iç ritminin virgüle gerek olmadan sağlanabileceğine inanırım. Öyle ki, bir virgülün yerinde olup olmadığı konusu üzerine birbirimize karşı bitmek tükenmek bilmez müdafaalar öne sürerek epey vakit geçirdiğimiz oluyor — zira ne de olsa, artık birlikte bol bol konuşuyor ve gülüyoruz —, sanki dünyanın ve edebiyatın geleceği buna bağlıymış gibi, ki belki de o sıralar bizim için bu gerçekten de böyleydi. Bazen bir virgülle ilgili olarak ben pes ediyorum, bazen bir başka virgülü tartışırken o pes ediyor. Bu mühim ve sahici virgül meselesine rağmen, çok açık bir şey var ki, o da, o günlerde çok eğlendiğimiz.

Kitaplarım basılmaya başladığından, ben de ister istemez bu çevreden insanlarla karşılaşmaya başladığımdan beri, çok sık olmasa da kimi kişiler arasında Jeröme Lindon hakkında bir söylenti dolaştığına tanık oluyorum, o da cimri olduğu. Başkalarından daha aptal olmadığıma göre, yirmi iki yıl sonunda bunu ben de farketmiş olurdum herhalde. Ona bir metin teslim edildiğinde, gülümseyerek, aslında ödeme yapmak isterdim, diye belirtse de, tamamen batıl inançları nedeniyle, kitaba uğursuzluk getirmesinden korktuğundan, asla ön ödeme yapmadığı doğrudur. Bu kişisel tavrı kınayacak değilim: Bir ön ödeme almak, bir anlamda borca girmek gibidir, ve borçlanmaktan nefret ettiğimden bence bu iyi bir tercih. Bütün bunların ardından şunu söylemekte yarar var, ne zaman zor durumda kalıp ondan yardım istediysem, beni hiç geri çevirmedi. Demek ki, cimrilikle alâkası yok. Ha evet, belki küçük bir şey var: o da elektrik. Basın bülteni hazırlıkları süresince, onunkinin hemen yanındaki büroda saatler boyunca

kitap imzalamam gerektiğinde, lambayı kapatmadan beş dakikalığına bir yerlere gitsem, geri döndüğümde odaya uğramış olduğunu hemen anlıyorum, zira ışık sönmüş oluyor.

Ve bu konuyla ilgili son noktayı koymak için şunu da aktarmalıyım: Jean Rouaud 1990 yılında Goncourt Ödülü’nü aldığında, yayınevinin belli başlı birkaç yazarı olarak, Jeröme Lindon’dan bir armağan mektubu aldık, mektupta eğer biz de katılmazsak bu başarının tam bir başarı olmayacağı belirtiliyordu. Bu mektup şu anda miktarını hatırlayamadığım bir çekle birlikte gelmişti, ama oldukça dolgun bir miktar olduğunu hatırlıyorum. Dokuz yıl sonra, sıram gelip de Goncourt Ödülü’nü ben aldığımda da aynı şekilde davranacaktı.

Sözleşme konularında da her zaman aynı nezaketle davranır. Telefon görüşmesi sonunda, pek çok defa: Ah, az kalsın unutacaktım, dediğini hatırlıyorum, telif miktannızı yükseltmekte sakınca görmedim.

Jeröme Lindon ile hiçbir zaman çok içli dışh olmayacaktık ama, yine de kıyafetimi beğenmediğinde bana sövüp sayması için yeterli samimiyetimiz vardı. Yayınevine dizi yırtık kot pantolonla gittiğim bir gün, kıyafetim hiç hoşuna gitmedi ve bunu sert bir şekilde gösterdi. Daha iyi giyindiğim başka seferler, beni tebrik ediyor — Bakıyorum bugün maviler giymişsiniz, çok yakışmış. Ya da: Bu kazağınız ne kadar güzelmiş, nereden aldınız? — ben de onu kravat seçiminden dolayı tebrik etmekten geri kalmıyorum — her zaman iyi giyindiğini unutmayalım —, gülüşüyoruz, birbirimizi bayağı sevdiğimiz ortada. Birkaç yıldan beri, bu adamın iki gülüşü olduğunu farkediyorum: sözünü ettiğim kimi durumlarda beliren o küçük, haşin gülüş, ve bir kitabı beğendiğinde, kitabın satışları iyi gittiğinde, sizi görmekten memnun olduğunda, onu mutlu eden bir şey olduğunda, ama özellikle, yakınlarının başına iyi bir şey geldiğinde beliren o büyük, sıcak gülüş.

Bir defasında Minuit Yayınları’nın geleceğiyle ilgili birtakım konuları tartışırken bana diyor ki: Bilmiyorum, bunu artık Irene’le siz göreceksiniz, ben öldükten sonra. Bu düşünce karşısında afallayıp ona sitemle baktığımdan, bu söylediğine tepki gösterdiğimden: Ne yani, siz ölümünüzü hiç düşünmüyor musunuz? diyor bana. Ben kendiminkini her zaman düşünüyorum. Ben de düşünüyorum tabii ki, diyorum. Bu doğru, ama

kalbim buna o kadar uzak ki. Kendi ölümümü sakin bir şekilde düşünmeye çalışmak bir derece ama, onunkini düşünmek dayanılır gibi değil.

Ve sonra başka bir gün, o gün yayınevine gelmemiş olan Irene'in en üst kattaki bürosunda, belki basın için kitap imzalıyordum ya da başka bir şeyler yapıyordum, bir alt kattan beni çağırıyor. Echenoz! diye bağırıyor. Oysaki böyle çağrılmayı hiç sevmem, bana liseyi hatırlatır ve liseyi hiçbir zaman sevmedim. Merdivenleri keyifsiz bir şekilde iniyorum ve, nasıl yaptım bilmiyorum ama, ona: Bana Jean deyin, diyorum. İronik bir şekilde o küçük haşin gülüşüyle bakıyor, cevap vermiyor. İlerleyen yıllarda beni ne adımla ne soyadımla çağırıyor, sonra bir gün, zaman zaman yazıştığımız oluyor, bir mektubu şöyle başlıyor: Sevgili Jean. O günden itibaren ben de ona Jeröme diye hitap etmekte sakınca görmüyorum. Bundan önce oğlumdan başka hiç kimseyi Jeröme diye çağırmamıştım.

Sonra bir gün Goncourt Ödülü'nü kazanıyorum. Bunlar hayatta başınıza gelebilecek şeyler, sizin ve yayıncınızın başına gelmesi de tabii ki hiç kötü değil. Bu ödül o yıl her zamankinden biraz farklı koşullarda, ilan tarihinden önce verildiğinden, Jeröme Lindon ve ben Goncourt Akademisi'ne öğle yemeğine davet ediliyoruz, ki bu da alışılmışın dışında bir durum. Bu öğle yemeğinde sofra oldukça zengin, oturduğum yerden, genelde aşırı ölçülü olan Jeröme'un coşkuyla yiyip içtiğini görüyorum, o kadar ki, yanımda oturan kişi bana doğru eğilip: Yayıncınız ne çok yiyor, diyor gizlice, gerçekten de çok iyi bir yayıncı. O gün bu eleştirinin belli belirsiz bir alaycılıkla dile getirilip getirilmediğini anlayamamıştım. Sonrasında, öğle yemeği bittikten sonra Yayınevine gitmeyi kararlaştırdığımızdan, Jeröme bana diyor ki: Ne yapıyoruz? Metroya binelim mi? Ben de ona: İsterseniz yürüyelim, diyorum. Bu benim için biraz riskli aslında: Yürümeye can attığını biliyorum, ama aşırı hızlı yürüdüğünü de biliyorum, aşağı yukarı benden iki kat hızlı, ve Gaillon Meydanı'ndan Bernard-Palissy Sokağı'na yol çok uzun olmasa da, yine de tabanlara asılmak gerekecek. Ama dayanıklı çıkıyorum, sonuna kadar gururla ayak uyduruyorum ona.

Sohbet ettiğimiz zamanlar, pek çok kereler söylediğim gibi genelde konuşan o oluyor. Sıklıkla Minuit Yayınları binasının, dörder dörder tırmanıp indiği, kendisi gibi ince uzun, dar merdivenlerinde, bazen bürosunda, bazen Irene'i görmek için uğradığımda ve o da Irene'in

bürosuna herhangi bir sorunu çözmek için çıkmış olduğunda. Oyalandığı pek görülmez, yapacak başka işleri vardır, ama çoğunlukla beni gördüğüne sevinir, bazı durumlarda rastlanan o haşin gülüş değildir yüzünde beliren, samimi, güzel, sevgi dolu gülüşüdür, bir yer bulup oturur, uzun boylu olduğundan, genelde bir dolap üstüne kamburunu çıkararak ilişip, bacak bacak üstüne atıp kollarını kavuşturarak güncel meseleler üzerine konuşmaya başlar, kitabevi ve tek fiyat uygulaması, fotokopi ve paralı kütüphane sistemi, ama edebiyattan ya da başka şeylerden, örneğin sinemadan bahsettiğimiz de çok sık olur.

Her ikimizin de sevdiği Ben Gazzara'dan söz ettiğimiz bir gün, Gazara isimli bir şehrin Incil'de birçok yerde geçtiğini söylüyorum. Sergilediğim derin bilgiye şaşırmış görünmeden, yaptığım tespiti tek bir fiskeyle savuruyor: Aman canım, diyor alaycı bir şekilde, Incil'de her şey var zaten.

2000 yılının sonuna doğru Jeröme Lindon hastalanıyor. Hakikaten hasta ama başta pek ciddiye almıyoruz, iyileşir diye bekliyoruz, kuşkusuz iyileşecek, daha önce de ufak tefek sağlık sorunları oldu ama yakasını kurtardı hep. Dönmesini bekliyoruz ama dönmüyor. İki-üç ay geçiyor, sabırsızlanmaya başlıyorum, Ocak ayının başında yazıyorum ona. Mektubumda, yokluğundan sıkıldığımı ve dönüşünü beklerken, eğer o da isterse, kendisini ziyaret etmekten memnun olacağımı söylüyorum. Bir metni yayınevine bıraktığımda yaptığı gibi hemen ertesi gün arıyor. Biraz sağlığından konuşuyoruz, iyimser görünüyor ama sesinin zayıf geldiğini hissediyorum. Ona evimde büyük işlere kalkıştığımı anlatıyorum. Ne güzel, diyor, iyi cesaretiniz var. Peki, diyorum, sizi ziyaret edebilir miyim? Hiçbir şey beni sizi görmekten daha mutlu edemez, diye cevap veriyor — burada, biraz abartıyor, sanırım — ama keyifsiz sohbetimle sizi sıkmak istemem. Emin misiniz? diyorum. Tabii, tabii, diyor, daha iyi olduğumda bakarız. Peki, o zaman kendinize iyi bakın, diyorum ona, ve yakında görüşmek üzere, tamam mı? Evet, diyor. Bu, sesini son duyuşum oluyor.

Hikâye burada bitiyor, Trouville'in bir sokağında, gri bir sabah, 12 Nisan 2001 Perşembe günü. Telefonum cebimde çaldığında, Florence'la birlikte alışveriş yapmaktaydım. Arayan irene, Jeröme'un pazartesi günü öldüğünü ve o sabah toprağa verildiğini haber veriyor. Sonraki saatlerden bahsetmek istemiyorum. Daha sonra, akşamüstü, Normandiya'nın küçük bir

patikasında tek başıma yürüyorum. Gerçekten uzun bir süre boyunca yürüyorum, normalde yürüyebileceğimden çok daha fazla uzun bir süre, ama Jeröme'dan çok daha yavaş, onun hakkında ve başka konularla ilgili burada anlatmayı denediğim her şeyi ayrıntılarıyla hatırlayarak yürüyorum. Le Lion adlı bir yerin tabelasının önüne gelene dek yürüyorum, çok yorulduğumu farkediyorum. Geri dönmeye karar veriyorum.

28 Haziran 2001